Gheorghe MOLDOVANU

TIPOLOGIA POLITICILOR LINGVISTICE

Reflecţia de faţă provine din concepţia despre caracterul social al limbii şi despre rolul determinant al statului ca „…adevărat distribuitor al bunului lingvistic" în condiţiile unei societăţi democratice (Klinkenberg, 2000, p. 105). Iată de ce presupunem că este necesară intervenţia deliberată a statului în materie de limbă, intervenţie care trebuie să se bazeze pe principiul supremaţiei individului asupra limbii. Aceasta, din două motive: (1) contrar unor opinii, a proteja o limbă înseamnă a proteja vorbitorii acestei limbi şi (2), întrucât majoritatea covârşitoare a statelor plurilingve se caracterizează prin tensiuni lingvistice generatoare de instabilitate socială, politică şi economică, guvernele care doresc să menţină unitatea naţională şi coeziunea socială sunt obligate să intervină pentru a asigura funcţionarea normală a limbilor în contact.

Astfel, în funcţie de criteriul amestecului / neamestecului statului în soluţionarea problemelor legate de limbă (limbi), se face distincţie între *politica lingvistică liberală* şi *politica lingvistică dirijistă* (Guespin, 1985).

Politica lingvistică liberală se caracterizează prin non-intervenţia statului asupra domeniului limbii (limbilor) şi constă în ignorarea deghizată a problemelor de ordin lingvistic. Or, abordarea problemelor lingvistice dintr-o perspectivă liberală nu înseamnă, nicidecum, că statul nu se implică în problemele lingvistice. Dimpotrivă, este vorba de o veritabilă opţiune politică, întrucât se promovează tacit o politică lingvistică de tipul „laisser-faire, laisser aller", care este, de fapt, în orice circumstanţe, în favoarea limbii dominante. Pentru a justifica o atare politică se invocă, de regulă, principiul alegerii libere, toleranţa şi respectarea diversităţii.

Politica liberalismului lingvistic are, în principiu, un caracter implicit oficios, deşi uneori guvernele pot face, în acest sens, declaraţii de intenţie, pot emite decrete, regulamente etc. Este important să menţionăm că, în cazul politicii lingvistice liberale, guvernul nu-şi asumă funcţia de arbitru şi nici responsabilitatea pentru rezultatele evoluţiei situaţiei lingvistice din ţară. Drept exemple de liberalism lingvistic pot servi Germania, Austria, Cuba, Australia, Mali, Japonia, Marea Britanie, SUA, Danemarca şi altele. Guvernul comunist din Republica Moldova, de asemenea, a promovat, de la data instaurării sale până la adoptarea *Concepţiei politicii naţionale a Republicii Moldova,* o politică lingvistică incertă, care avea drept obiectiv consolidarea statutului limbii ruse şi crearea, pe această cale, a condiţiilor favorabile pentru dezvoltarea bilingvismului româno-rus.

Liberalismul glotopolitic poate găsi susţinere şi printre unii lingvişti (Ruiz, 1985, p. 147-188). Argumentarea punctului de vedere liberal asupra politicii lingvistice de către autorul sus-menţionat se bazează pe acceptarea unei societăţi duale, în care hipersensibilitatea intelectu-

BDD-A20835 © 2005 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-04 01:42:07 UTC)

alilor faţă de problemele lingvistice este echilibrată de lipsa de interes faţă de aceste probleme din partea oamenilor simpli.

De fapt, apologeţii liberalismului lingvistic se bazează pe doctrina liberală pentru a justifica „tendinţele" pe care tind să le constate, cum e, spre exemplu, aşa-numita *teorie consociaţională (consociational theory)*[1] care studiază societăţile plurilingve şi multiculturale (Elveţia, Belgia, Canada etc.). Conform acestei teorii, (1) statele plurilingve şi multiculturale degradează continuu dacă ataşamentul cetăţenilor faţă de propria identitate naţională e prea puternic (mai mult, lipsa totală de ataşament faţă de ideea naţională nu constituie un impediment pentru buna funcţionare a lor) şi (2), în aceste societăţi, elitele intelectuale provenite din diferite comunităţi lingvistice dispun de strategii de acomodare care evită destrămarea şi fărâmiţarea statelor în chestiune. După cum reiese din aceste afirmaţii, teoria consociaţională se situează într-o perspectivă liberală dublă: (1) identitatea naţională, practic inutilă, se poate dovedi nocivă şi (2), amestecul statului în soluţionarea problemelor de limbă este indezirabil, întrucât sistemele lingvistice se autoreglează.

J. M. Spina (Spina, 1979, p. 23-36) respinge aceste aserţiuni, bazându-se pe bilingvismul şi biculturalismul canadian. El arată că pericolul liberalismului lingvistic rezidă în fatalism, care conduce la iresponsabilitatea factorilor de decizie şi, prin aceasta, la dispariţia limbilor. Liberalismul lingvistic are o puternică conotaţie politică. După cum afirmă L. Guespin şi J.-B. Marcellesi „Cette attitude de pourrissement des conflits langagiers, favorisant la pénétration ou le maintien de l'idéologie dominante, nous semble l'attitude linguistique préférentielle d'une classe dominante *en phase conservatrice*" (Guespin & Marcelleesi, 1986, p. 17).

Dirijismul lingvistic denotă o atitudine glotopolitică cu mult mai atractivă decât liberalismul. Fenomenul a apărut, probabil, o dată cu primele formaţiuni statale (Leclerc, 2000). Bineînţeles, intervenţia vechilor imperii (China, Mesopotamia, Egipt) asupra limbilor nu poate fi comparată cu planificarea lingvistică contemporană, însă nu încape îndoială că aceste state au intervenit în domeniul limbilor, cel puţin pentru a reglementa redactarea documentelor administrative şi a ordonanţelor regale. De asemenea, Imperiul Roman n-ar fi reuşit să extindă aria de circulaţie a limbii latine fără o politică lingvistică bine pusă la punct. Cu certitudine, menţinerea limbii latine ca limbă de stat, pe parcursul mai multor secole în Evul Mediu, este rezultatul deciziilor adoptate de autorităţile politice şi de biserica catolică. Putem enumera şi alte exemple de intervenţionism lingvistic: regele Angliei, Eduard al III-lea, a impus, prin mijloace politice, înlocuirea, în 1363, a limbii franceze cu engleza. Regele Franţei, François I, a făcut un lucru similar prin celebra sa ordonanţă Villers-Cotterêts care dispunea utilizarea limbii franceze în locul limbii latine (1539). Exemplul lor a fost urmat de Carol al V-lea care a purces la introducerea limbii castiliane în Spania (1550), apoi de Philippe al IV-lea (1634) şi Carol al II-lea (1693) care au interzis populaţiei autohtone să utilizeze limbile vernaculare şi au impus castiliana în întreaga Spanie.

Examinând particularităţile

BDD-A20835 © 2005 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-04 01:42:07 UTC)

politicii lingvistice liberale, am observat că discursul respectiv nu este decât un paravan care maschează voinţa unei clase conservatoare de a păstra situaţia lingvistică care o avantajează. Ei bine, putem formula o ipoteză complementară, afirmând că dirijismul glotopolitic este politica lingvistică promovată de o formaţiune socială în ascensiune.

Întrucât deciziile politice în materie lingvistică sunt bazate, mai ales, pe valoarea simbolică a limbii ca factor de unificare sau de dezbinare a unei comunităţi (Kelman, 1971, p. 21), istoria evoluţiei limbilor de pe glob furnizează numeroase exemple de intervenţie a statului în acest domeniu. La începutul celui de-al III-lea mileniu, aproape că nu existau state care să nu intervină, de o manieră sau alta, asupra domeniului lingvistic. Aceasta, din următoarele motive: (1) pluralismul lingvistic, (2) concurenţa limbilor în contact, (3) prezenţa conflictelor sociale mai mult sau mai puţin acute şi (4) voinţa fermă a autorităţilor statale de a interveni (Leclerc, 2000, *ibidem*).

Natura intervenţiei depinde de opţiunea politică. Astfel, guvernul poate atribui unei limbi statutul de limbă oficială sau co-oficială (cazul statelor care au obţinut independenţa statală în urma dezmembrării sistemului colonial, de asemenea, fostele republici sovietice). În alte situaţii, scopul intervenţiei, din exterior, asupra limbii poate fi revitalizarea unei limbi desuete (cazul limbii ebraice care a fost revitalizată şi restaurată în plenitudinea funcţiilor sale în Israel ca limbă cu o valenţă simbolică excepţională pentru evreii din întreaga lume). Intervenţia statului în domeniul lingvistic poate fi orientată, de asemenea, spre alegerea şi standardizarea uneia din varietăţile unei limbii (cazul varietăţii dialectale din Zanzibar a limbii swahili care, graţie măsurilor de standardizare, a devenit un fel de *lingua franca* în Africa de est).

Întrucât scopul lucrării de faţă nu este de a face un inventar al exemplelor de intervenţie asupra limbii (limbilor în contact), vom prezenta, în cele ce urmează, o subclasificare a tipurilor de intervenţionism lingvistic.

1. Vom începe cu manifestarea cea mai extremistă a dirijismului lingvistic: *politica de asimilare*. Această formă de intervenţionism lingvistic este orientată spre integrarea, pe toate căile posibile, în comunitatea majoritară naţională a etniilor minoritare prin pierderea trăsăturilor caracteristice proprii acestora (limbă, cultură, obiceiuri etc.). Politica de asimilare recurge la mijloace de intervenţie extreme: interzicerea utilizării limbii (limbilor) minoritare, marginalizarea şi devalorizarea socială a reprezentanţilor etniilor minoritare, impunerea limbii dominante, iar uneori chiar genocidul. Există şi forme mai voalate de asimilare, când, pe de o parte, se proclamă egalitatea limbilor în contact, se acordă drepturi lingvistice minorităţilor, iar pe de altă parte, se recurge la violarea permanentă a aceloraşi drepturi. Este evident că politica de asimilare creează o stare permanentă de animozitate între grupul majoritar şi cele minoritare, dar, în caz de reuşită, ea devine un instrument puternic al unităţii naţionale şi coeziunii sociale. Drept exemplu putem enumera următoarele state: Afganistanul, Turcia, Grecia, Brazilia, Indonezia, Irakul, Iranul, Vietnamul şi altele. O politică de asimilare faţă de

BDD-A20835 © 2005 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-04 01:42:07 UTC)

vorbitorii de limbă română este promovată în Republica Moldova pe teritoriul controlat de autorităţile din Transnistria.

2. *Politica de valorificare a limbii oficiale*. Această formă a intervenţionismului lingvistic se înscrie în cadrul politicii de promovare a monolingvismului care constă în favorizarea unei singure limbi în toate domeniile vieţii publice: politic, social, educaţional, juridic, economic, cultural etc. După cum arată practica internaţională, statutul de limbă oficială poate fi atribuit unei limbi naţionale (de regulă, limba majorităţii populaţiei autohtone) sau unei limbi imigrante (limbă neautohtonă, introdusă din afară într-un stat). De regulă, limbile străine utilizate în calitate de limbi oficiale sunt limbile coloniale de circulaţie internaţională. Printre statele care promovează politica de valorificare a limbii naţionale ca limbă oficială se pot enumera Albania, Algeria, Croaţia, SUA, Italia, Letonia, Lituania, Estonia, România şi altele. Limbile imigrante sunt valorificate ca limbi oficiale în fostele colonii: Angola, Mozambic, Uganda, Mauritania, Noua Caledonie şi altele.

În ceea ce priveşte Republica Moldova, după declararea independenţei în 1991, guvernele au promovat o politică lingvistică vagă şi ambiguă: pe de o parte, legislaţia lingvistică declară limba naţiunii titulare limbă oficială, iar pe de altă parte, atribuie statutul de limbă de comunicare interetnică limbii ruse[2]. Întrucât statul nu a elaborat până în prezent pârghiile necesare pentru promovarea şi protejarea limbii de stat, politica actuală orientată spre instaurarea bilingvismului româno-rus (*Concepţia...*, 2004, p. 49) va intensifica şi mai mult concurenţa limbilor română şi rusă, creând condiţii reale pentru reducerea domeniilor de utilizare a limbii oficiale.

Deşi politica de valorificare a limbii oficiale prevede protejarea şi promovarea unei singure limbi, statul poate acorda anumite drepturi lingvistice etniilor minoritare. Politica de valorificare a limbii oficiale poate fi practicată pe întreg teritoriul naţional sau pe o anumită porţiune, precum în Belgia sau Elveţia.

3. *Politica lingvistică pe domenii de activitate*. Prin definiţie, intervenţionismul lingvistic de acest gen se limitează la un număr redus de domenii. El constă în adoptarea unor măsuri legislative care reglementează domeniile şi modalităţile de utilizare a limbilor etniilor minoritare sau a imigranţilor. În general, domeniul cel mai privilegiat este învăţământul, iar în unele cazuri – afişajul public, toponimia şi serviciile spitaliceşti. În calitate de exemplu poate servi politica lingvistică promovată de SUA în Alaska, Arizona, Luiziana, de Franţa în Corsica, Monaco, de Marea Britanie în Scoţia etc. Politica lingvistică pe domenii de activitate poate evolua spre politica statutului juridic diferenţiat.

4. *Politica statutului juridic diferenţiat*. Acest tip de intervenţionism lingvistic vizează armonizarea convieţuirii lingvistice în societate. Politica statutului juridic diferenţiat porneşte de la principiul că populaţia majoritară a unui stat beneficiază, în virtutea legislaţiei şi dispoziţiilor constituţionale, de drepturi lingvistice extensive, în timp ce etniile minoritare au, în mod obligatoriu, mai puţine drepturi, deşi recunoscute din punct de vedere juridic şi oficial. Pentru a acorda

BDD-A20835 © 2005 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-04 01:42:07 UTC)

anumite garanţii de protejare a unor minorităţi, se prevăd, în cadrul global al politicii lingvistice, un şir de măsuri orientate spre ocrotirea acestora pe bază de drepturi personale restrânse şi inegale. Grupurile minoritare pot beneficia, în acest mod, de anumite drepturi în domeniile nevralgice, cum ar fi comunicarea cu organele de stat, justiţia, învăţământul, mass-media etc. Acest tip de intervenţionism lingvistic este destul de răspândit. Drept exemplu pot servi Albania, Bulgaria, China, Estonia, Letonia, Lituania, Olanda, România, Slovacia, Suedia şi alte state.

5. *Politica bilingvismului oficial*. Politica bilingvismului oficial înseamnă recunoaşterea egalităţii a două limbi de către Constituţie sau legislaţia lingvistică. Bineînţeles, egalitatea *de jure* nu înseamnă în mod obligatoriu egalitatea *de facto.* Cu toate acestea, statutul dat le permite cetăţenilor să aleagă una din cele două limbi oficiale în comunicarea lor cu organele puterii de stat. Alegerea limbii de comunicare constituie, aşadar, un drept al cetăţeanului şi o obligaţie a statului.

Este cunoscut că drepturile şi obligaţiile cu privire la utilizarea limbilor pe teritoriul unui stat multinaţional se pot baza pe unul dintre cele două principii: *principiul personalităţii* sau *principiul teritorialităţii* (Mackey, 1976, p. 82-85). Dacă, în primul caz, prescripţiile, autorizaţiile sau interdicţiile în privinţa unei limbi se aplică faţă de totalitatea membrilor unei comunităţi, în cel de-al doilea, utilizarea unei limbi este prescrisă, autorizată sau interzisă doar pe un anumit teritoriu (Mackey, 1976, p. 82-83; Lapierre, 1988, p. 35). Posibilităţile de aplicare a acestor principii depind, în mare măsură, de structura sistemului politic al unui stat. În cadrul unui stat federal, de exemplu, este mult mai uşor să se aplice principiul teritorialităţii, cu condiţia ca fiecare subiect al federaţiei (republică autonomă, regiune, provincie) să prezinte o omogenitate lingvistică. Modalităţile concrete de aplicare a principiului teritorialităţii vor depinde de federalismul în vigoare, adică de gradul de descentralizare a puterii.

Din punctul de vedere al utilizării celor două principii în reglementarea funcţionării limbilor pe teritoriul unui stat plurilingv, se deosebesc trei tipuri de bilingvism: (a) *bilingvismul bazat pe drepturile personale fără limită teritorială*, (b) *bilingvismul bazat pe drepturile personale limitate la anumite regiuni* şi (c) *bilingvismul bazat pe drepturile teritoriale* (Leclerc, 2000*, ibidem*).

Politica bilingvismului bazat pe drepturile personale fără limită teritorială se aplică tuturor membrilor comunităţii lingvistice pe întreg teritoriul naţional. Acest tip de bilingvism este practicat în cazul în care grupurile lingvistice sunt dispersate pe întregul teritoriu al unui stat (Burundi, Bielorusia, Irlanda, Kenya, Norvegia, Malta, Ciad, Canada etc.).

Bilingvismul bazat pe drepturile personale limitate la anumite regiuni se aplică tuturor membrilor unei comunităţi lingvistice care locuiesc în regiunea dată. Acest tip de bilingvism nu se extinde pe întregul teritoriu naţional, ci se limitează doar la o porţiune a acestuia. Statul recurge la bilingvismul restrictiv în cazul când anumite comunităţi lingvistice sunt concentrate într-o zonă geografică. În această situaţie, limba etniei minoritare poate avea statut de limbă co-oficială, alături de

BDD-A20835 © 2005 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-04 01:42:07 UTC)

limba majoritară, care îndeplineşte acest rol pe tot teritoriul naţional. Drept exemplu de bilingvism restrictiv pot servi Catalonia, Galiţia, Ţara Bascilor (Spania), Scoţia, Ţara Galilor (Marea Britanie), Hawai (SUA), Val d'Aoste (Italia) şi altele.

Bilingvismul bazat pe drepturile teritoriale. Acest tip de bilingvism derivă din principiul că limbile în contact într-un stat plurilingv sunt separate de frontiere lingvistice. Prin urmare, drepturile lingvistice sunt acordate cetăţenilor care au domiciliu permanent într-un anumit teritoriu. O dată cu schimbarea locului de trai, ei pot pierde aceste drepturi, deoarece ele nu sunt transportabile. În realitate, un stat poate fi, oficial, bi- sau trilingv, dar poate promova, în acelaşi timp, monolingvismul local. O atare politică lingvistică este posibilă când comunităţile lingvistice sunt foarte concentrate din punct de vedere geografic şi beneficiază de o structură statală descentralizată, mai mult sau mai puţin federalizată, în care puterea centrală este bilingvă, în timp ce regiunile sunt monolingve.

În unele ţări bilingvismul bazat pe drepturile teritoriale a cunoscut o stabilitate remarcabilă. De exemplu, în Elveţia 14 cantoane sunt unilingve germanofone, altele 4 sunt unilingve francofone, unul este unilingv de limbă italiană, iar altele 4 sunt bi- sau trilingve. Cele 4 cantoane, în care se vorbeşte mai mult de o singură limbă, funcţionează după acelaşi principiu al teritorialităţii: fiecare canton este divizat în zone lingvistice. Bineînţeles, aceasta nu înseamnă că întreaga populaţie are drept limbă maternă limbile zonelor lingvistice sau limba cantonului. Aplicarea principiului în chestiune presupune că minoritatea lingvistică se conformează normelor de utilizare a limbii majoritare din regiune.

După cum se vede, regiunile lingvistice din Elveţia sunt protejate de principiul teritorialităţii, care se concretizează în susţinerea unui monolingvism şcolar. În cantoanele unilingve, limba oficială devine şi limba de studiu în învăţământul public. În cantoanele cu două sau trei limbi oficiale, limba de studiu este cea a teritoriului respectiv. În afară de limba teritoriului dat, în şcoli, de obicei, se predă şi o a doua limbă naţională, în majoritatea cazurilor, cea mai importantă: în şcolile francofone se predă germana, iar în cele germanofone – franceza, italiana fiind predată, mai degrabă, ca cea de-a treia limbă. Studierea celei de-a doua limbi naţionale are drept scop facilitarea înţelegerii dintre comunităţile lingvistice convieţuitoare.

În Belgia, principiul teritorialităţii a cunoscut, de asemenea, o evoluţie progresivă. Hegemonia limbii franceze, instaurată o dată cu fondarea statului belgian (1830) şi superioritatea economică a Waloniei faţă de Flandra, au impus adoptarea bilingvismului de către elita politică şi economică flamandă. Or, după inversarea acestei asimetrii în favoarea Flandrei, îşi croieşte drum ideea separatismului lingvistic, fixat pe o bază teritorială solidă. Astfel, după un îndelungat proces de revizuire a Constituţiei, în urma reformei constituţionale iniţiate în 1993, începând cu 1 ianuarie 1995, Belgia devine un stat federal, constituit din 3 regiuni cu statut economic autonom (regiunea flamandă, regiunea walonă şi regiunea din proximitatea capitalei Bruxelles). Din punct de vedere lingvistic, ea este divizată, în virtutea principiului teritorialităţii, în 3 comunităţi monolingve (comunita-

BDD-A20835 © 2005 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-04 01:42:07 UTC)

tea flamandă, comunitatea franceză şi comunitatea germanofonă) care formează trei regiuni lingvistice corespunzătoare: regiunea lingvistică neerlandeză, franceză şi germană. Cu toate acestea, aplicarea principiului teritorialităţii a fost cu neputinţă în capitala Bruxelles şi împrejurimile ei: aplicând, de data aceasta, principiul personalităţii, a fost instituită o a patra regiune lingvistică bilingvă (franco-neerlandeză). Aşadar, fiind o ţară bilingvă la nivelul autorităţilor centrale, Belgia este, în cea mai mare parte, un stat monolingv la nivel local.

Ideea formării unei naţiuni bilingve a fost promovată în anii '60 de guvernul federal al Canadei. Acest tip de intervenţionism lingvistic era dictat de necesitatea corectării injustiţiilor sociale, comise în trecut, vis à vis de minoritatea francofonă. Însă factorul esenţial care a stat la baza promovării naţiunii bilingve era creşterea naţionalismului în Québec şi pericolul iminent de secesiune a provinciei.

Politica federală, orientată spre construcţia naţiunii canadiene bilingve, a eşuat din considerente de ordin sociolingvistic: experienţa Canadei a demonstrat că funcţionarea simetrică a două limbi în cadrul unuia şi aceluiaşi teritoriu este imposibilă. Singura strategie de supravieţuire acceptabilă pentru o limbă minoritară pe plan naţional este concentrarea sa într-o regiune teritorială restrânsă. Bilingvismul durabil poate fi instalat doar pe baza principiului teritorialităţii. De aceea, politica federală, bazată pe principiul personalităţii, a fost respinsă în Québec. Pornind de la principiul teritorialităţii (82,9% din canadienii francofoni locuiesc în această provincie), guvernul din Québec a elaborat, în perioada anilor 1969-1977, un program de amenajare lingvistică ce avea drept obiectiv prioritar instaurarea supremaţiei limbii franceze în regiune (Corbeil, Dumas, Maillet, 2000, p. 121). Impunând franceza ca singura limbă a învăţământului public pentru noii imigranţi alofoni, guvernul a reuşit să asigure viitorul limbii franceze într-o regiune marcată de un puternic declin demolingvistic.

Federalizarea este, deseori, considerată drept o cale eficientă de consolidare a unităţii prin diversitate. Referindu-ne la Republica Moldova, trebuie să menţionăm că aici este greu să se delimiteze teritorii omogene sub aspect lingvistic, dat fiind faptul că geografia etnică a republicii este foarte complexă, etniile nefiind deloc compacte, ci mai degrabă dispersate şi, de cele mai multe ori, mixte. Deşi putem vorbi de o anumită concentrare teritorială în cazul etniilor găgăuză şi bulgară din sud-vestul ţării, comunităţile de limbă română, rusă şi ucraineană sunt repartizate pe întreg teritoriul republicii. În plus, oficializarea limbii ruse în unitatea administrativ-teritorială Gagauz Yeri a contribuit la perenizarea situaţiei sociolingvistice instaurate în perioada sovietică în această zonă. Conferirea statutului de limbă oficială celor trei limbi putea fi o soluţie provizorie pentru o perioadă de tranziţie, ceea ce ar fi permis derusificarea găgăuzilor. Ulterior, limba găgăuză ar fi putut fi limbă co-oficială în acest teritoriu, alături de limba română.

6. *Politica plurilingvismului strategic*. Intervenţionismului lingvistic orientat spre plurilingvismul strategic constă în faptul că un stat, chiar şi unilingv din punct de vedere oficial, poate recurge, din cauza

BDD-A20835 © 2005 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-04 01:42:07 UTC)

unor constrângeri legate de necesităţile comunicării, de situaţia politică sau socio-economică, la utilizarea altor două sau mai multor limbi care intră în relaţie de complementaritate. Această modalitate pozitivă de exploatare a resurselor lingvistice ale unui stat poate să se aplice fie în ţările plurilingve în care limbile în contact au o valoare mai mult sau mai puţin egală, fie în ţările care se confruntă cu problema plurilingvismului de frontieră. Printre acestea putem enumera Republica Africa de Sud, Ungaria, Republica Moldova, Nigeria, Slovenia, Australia, India, Luxemburgul şi altele.

7. *Politica lingvistică mixtă*. Putem vorbi de politică lingvistică mixtă atunci când un stat pune în aplicare simultan diferite tipuri de intervenţie asupra limbilor. Practica lingvistică internaţională în domeniul politicilor lingvistice furnizează multiple exemple de diverse combinări. De regulă, aceste combinări pot fi clasificate în funcţie de dihotomia *non-intervenţie în favoarea limbii oficiale / valorificarea limbii oficiale*. Politica lingvistică mixtă, având drept element constitutiv neamestecul statului în protejarea şi promovarea limbii oficiale, este aplicabilă în ţările în care aceasta este limba maternă a majorităţii covârşitoare a populaţiei (Germania cu 92% de germanofoni, Irlanda de Nord cu 90% de anglofoni, Panama cu 77,7% de hispanofoni, Republica Cehia cu 95,8% de cehi), fapt pentru care necesitatea intervenţiei este lipsită de sens. Vom prezenta în cele ce urmează câteva tipuri de combinări posibile.

7.1. *Non-intervenţie în favoarea limbii oficiale şi politică de asimilare a minorităţilor* (Irlanda de Nord, Botswana);

7.2. *Non-intervenţie în favoarea limbii oficiale şi politică lingvistică pe domenii de activitate (protejarea minorităţilor)* (Germania, Panama, Austria, Republica Cehia);

7.3. *Valorificarea limbii oficiale şi politica lingvistică pe domenii de activitate (protejarea minorităţilor)* (Australia, Serbia, Grecia, Armenia);

7.4. *Valorificarea limbii oficiale şi politica de asimilare* (Transnistria, Vietnam, Kosovo, Pakistan, Siria, Turcia);

7.5. *Valorificarea limbii oficiale şi politica statutului juridic diferenţiat (protejarea minorităţilor)* (Lituania, Letonia, Estonia, Albania, România, Croaţia, Slovacia, Québec, Suedia).

Politicile lingvistice pot fi *implicite* şi *explicite*. Caracterul implicit decurge din faptul că „une politique linguistique peut s'exprimer par d'autres voies que celles de la loi, et la loi peut ne refléter qu'imparfaitement la politique linguistique d'un Etat. Tellement imparfaitement que la loi peut ne pas exister, alors même qu'il y a bien politique linguistique" (Klinkenberg, 2000, p. 106). Astfel, constituţia SUA (în vigoare din 1787, dar modificată de mai multe ori) nu conţine nici o dispoziţie lingvistică care ar atribui limbii engleze statutul de limbă oficială. Evident, nu e vorba de o scăpare a legislatorilor din acea perioadă, ci de o voinţă deliberată de a nu interveni în domeniul limbilor, întrucât ei erau siguri că engleza se va impune de la sine, fără suport oficial. În plus, politicienii americani asociau intervenţionismul lingvistic cu regimurile monarhiste europene.

În realitate, Statele Unite au promovat întotdeauna o politică de impunere a limbii engleze în baza cunoscutei idei de unitate a limbii

BDD-A20835 © 2005 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-04 01:42:07 UTC)

şi a naţiunii[3], întreaga viaţă socială fiind animată de concepţia asimilării imigranţilor[4]. Actualmente, când ideologia monoculturii lingvistice este ameninţată de dinamismul demografic al hispanofonilor care se opun tendinţei tradiţionale de asimilare, în SUA se vehiculează, din ce în ce mai insistent, ideea despre instituţionalizarea acestei politici jacobine. Argumentele principale în favoarea decretării limbii engleze ca limbă de stat sunt egalitatea şanselor pentru toţi cetăţenii şi costurile mari generate de adoptarea plurilingvismului.

O situaţie similară se întâlneşte în Franţa. Deşi, pe parcursul secolului al XIX-lea, nici un program de planificare lingvistică nu prevedea, în mod explicit, diminuarea rolului limbilor regionale, acestea din urmă au pierdut bătălia cu limba naţională, cedându-i progresiv terenul. Degradarea limbilor regionale s-a produs prin mecanismul instituţiilor şcolare şi culturale în vigoare, ceea ce constituie o dovadă în plus că Franţa a promovat o politică lingvistică implicită, chiar dacă limba franceză a fost decretată limbă de stat abia în 1992.

Cât priveşte politicile lingvistice explicite, ele se concretizează în legislaţie şi au avantajul de a fi clare. Conform observaţiilor noastre, cu cât mai democratic este un stat, cu atât mai explicită este politica lingvistică promovată de acesta.

În concluzie, menţionăm următorul lucru: politica lingvistică este un domeniu sensibil şi, uneori, foarte glisant. În condiţiile plurilingvismului, atât liberalismul, cât şi dirijismul lingvistic se pot solda cu rezultate absolut indezirabile care pot avea consecinţe grave. Menirea unei politici lingvistice constructive este să stabilească locul fiecărei limbi în societate. De regulă, se obţin rezultate negative atunci când politica lingvistică „tend à satisfaire tous les groupes sociolinguistiques au sein d'un Etat; on risque alors de déplaire, sinon à chaque individu, du moins au plus grand nombre. On aboutit toujours à des effets pervers lorsqu'on traite tous les groupes comme s'ils étaient semblables et égaux en terme de pouvoirs" (Leclerc, 2001).

NOTE

[1] Pentru mai multe detalii privind această teorie şi critica ei vezi: Spina, J. M., *Adolescent attachment to Canada and commitment to bilingualism*, în Lamy, P., (ed.), Language planning and identity planning, International Journal of the Sociology of Language, Berlin-New-York, Mouton de Gruyter 1979, n. 20, p. 23-36.

[2] A se compara art. 1 şi 3 din legea *Cu privire la funcţionarea limbilor vorbite pe teritoriul R.S.S. Moldoveneşti* (1989).

[3] Bazele concepţiei privind unitatea limbii şi a naţiunii au fost puse de Revoluţia franceză. Drept dovadă poate servi următoarea declaraţie a lui Bertrand Barère, membru al Comitetului salvării publice, care a declanşat o adevărată ofensivă în favoarea existenţei unei limbi naţionale: *La monarchie avait des raisons de ressembler à la tour de Babel; dans la démocratie, laisser les citoyens ignorants de la langue nationale, incapables de contrôler le pouvoir, c'est trahir la patrie... Chez un peuple libre, la langue doit être une et la même pour tous.* Ideea "o limbă, o naţiune" a dominat spiritele romantice din a doua jumătate al secolului a XVIII- lea, principiul naţionalităţii fiind motivaţia dominantă a vieţii publice din Europa. Transformarea statelor teritoriale în state-naţiuni a determinat promovarea limbilor comune în rolul de

BDD-A20835 © 2005 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-04 01:42:07 UTC)

limbi naţionale, proces care a durat pe tot parcursul secolului al XIX-lea, iar pentru unele naţionalităţi s-a extins şi în secolul XX (Baggioni, D., *Langues et nations en Europe*, Paris, Payot, 1997).

[4] Ne referim la faimosul *melting pot*. Pentru mai multe detalii vezi: Booth, W., *One Nation, Indivisible?,* în Washington Post, February, 22, 1998, p. A1, [http://www.washingtonpost.com/wp-srv/national/longterm/meltingpot/melt0222.htm].

REFERINŢE BIBLIOGRAFICE

1. Corbeil, J.-C., Dumas, G., Maillet, N., *L'enjeu de la société québécoise*, în Langues: une guerre à mort, Paris, Editions Corlet, 2000, p. 118-123.

2. Guespin, L., *Matériaux pour une glottopolitique*, în Winther, A., (éd.), Problèmes de glottopolitique, Cahiers de linguistique sociale, n.7, Université de Rouen, 1985, p. 13-33.

3. Guespin, L. et Marcellesi J-B., *Pour la glottopolitique*, în Langages, Paris, Larousse, 1986, n. 83, p. 5-34.

4. Kelman, H., *Language as an aid and barrier to involvement in the national system,* în Rubin, J. & Jernudd, B., (eds.) Can language be planned? Sociolinguistic Theory and Practice for Developing Nations, The University Press of Hawaii, 1971, p. 21-51.

5. Klinkenberg, J-.M., *Les politiques linguistiques: pour qui? pour qoui?*, în Français de l'avenir, avenir du français, Paris, Didier, 2000, p. 99-114.

6. Lapierre J.-W., *Le pouvoir politique et les langues*, Paris, Presse Universitaire de France, 1988.

7. Leclerc, J., *Politiques linguistiques*, în L'aménagement linguistique dans le monde, Québec, TLFQ, Université Laval, 2000, [http://www.tlfq.ulaval.ca/axl/index politique-ling.htm].

8. Leclerc, J., *Les effets pervers de l'interventionnisme*, în L'aménagement linguistique dans le monde, Québec, TLFQ, Université Laval, le 16 décembre 2001, [http://www.tlfq.ulaval.ca/axl/Langues/4intervention_effpervers.htm].

9. Mackey, W. F., *Bilinguisme et contact des langues*, Paris, Klincksieck, 1976.

10. Ruiz, R., *La crise de l'anglais aux Etats-Unis*, în J. Maurais (éd.), La crise des langues, Conseil de la langue française du Québec et éd. du Robert, 1985 p. 147-188.

11. Spina, J. M., *Adolescent attachment to Canada and commitment to bilingualism*, în Lamy, P., (ed.), Language planning and identity planning, International Journal of the Sociology of Language, Berlin-New York, Mouton de Gruyter, 1979, n. 20, p. 23-36.

BDD-A20835 © 2005 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-04 01:42:07 UTC)